

Vstavač bledý je jediným naším žlutě kvetoucím zástupcem rodu *Orchis*.
Foto Přemysl Tájek.

Překvapení ze Žďáru – první nález vstavače bledého v Doupovských horách

Jan Matějů, Muzeum Karlovy Vary

Na severovýchodním okraji Doupovských hor, na území dnešního vojenského újezdu Hradiště, se při potoce nacházela vesnice Žďár, německy Saar. Vesnička to byla starobylá. Farní kostel Navštívení Panny Marie* zde, podle některých pramenů, vznikl už v roce 1080. Stála zde také tvrz, která byla kolem roku 1580 přebudována na renesanční zámek zdobený sgrafity a obehnaný příkopy s padacím mostem. Bedřich Bernau (1896) zmiňuje, že: „*Za zámkem je malý, avšak útulný park. Horský (rytíř Horský, majitel panství v druhé polovině 19. století) zařídil zde umělý chov pstruhů, jimž by dobře se dařilo v horských potocích, kdyby za léta často nevysychaly.*“

Po Doupovu byl Žďár nejvýznamnější obcí soudního okresu Doupov. Kromě zámku a v roce 1770 přestavěného kostela zde byl populzní dvůr, škola, pivovar, palírna kofalky, dvě hospody a puškařská dílna. Nad vsí na Žďárském potoce stály dva mlýny – Hamerský a Vosí. Ke vsi patřil také ovčín a pila s výrobnou šindelů, která se nacházela poblíž myslivny nedaleko samoty Nový Dvůr. Kromě této samoty patřilo ke Žďáru i Třidomí. V roce 1924 bylo ve Žďáru 108 domů a 578 obyvatel, z toho 9 Židů, 5 Čechů a 1 cizinec. Po válce byl tedy téměř kompletně vysídlen a jeho další bytí už bylo krátké. Noví dosídlenci museli Žďár kvůli vzniku vojenského újezdu opustit k 15. květnu 1954. V roce 1963 zámek vyhořel a celá ves byla v pozdějších letech srovnána se zemí.

Ruiny při březích Žďárského potoka zarostly křovinami a lesem a mezi rozvalinami vznikl krásný jasanovo-olšový luh s bujnou vegetací složenou mimo jiné z kopřivy dvoudomé a bršlice kozí nohy, místy zpestřené květy orseje jarní a prvosenky vyšší. Dojem pralesa kromě četných vývratů místu dodává i zplanělá liána přísavník pětिलistý. Pokud potřebujete někam schovat fotopast určenou k mapování výskytu savců, zvláště pak invazního mývala severního, jeví se takové místo, tedy nepřehledný „čurbes“ na březích potoka, jako ideální. Zbývá jen dodat, že monitoring mývala zde probíhá již od roku 2022, avšak letos se z logistických důvodů opozdil. Fotopasti z posledního termínu byly sbírány až 1. května 2025 a to je právě doba, kdy kvete vstavač bledý. Po obširném úvodu je již zřejmé, že za objevem první známé populace vstavače bledého v Doupovských horách stála pouhá shoda náhod.

Vstavač bledý (*Orchis pallens*) je vytrvalá bylina dosahující výšky přibližně 15 až 35 cm. Charakteristickým znakem této orchideje je květenství tvořené bledě žlutými květy uspořádanými do více či méně hustého válcovitého hroznu. Listy jsou široce kopinaté až vejčité, sytě zelené, bez výrazných skvrn, přisedají přímo k lodyze. Z našich orchidejí patří spolu s rudohlávkem (vstavačem) kukačkou mezi ty nejranější – rozkvétá již koncem dubna. Vstavač bledý preferuje světlé lesy, křovinaté porosty a okraje luk s vápnitou půdou bohatou

* B. Bernau kostel uvádí pod jménem „Navštívení Panny Marie“ v knize Z. Binterové je uveden jako „Narození Panny Marie“.

▲ Největší z rostlin vstavače bledého nalezená 1. května 2025 v bývalém Žďáru.

► Lokalita vstavačů bledých v bývalém Žďáru. Obě fotografie Jan Matějů.

na organické látky. Vyhovuje mu polostín a střední vlhkost půdy. Jeho výskyt je vázán na přítomnost mykorhizních hub v půdě, které zprostředkovávají výměnu živin potřebnou především pro růst a klíčení semen.

V Evropě je vstavač bledý rozšířený především ve střední, jižní a jihovýchodní části kontinentu, od Pyrenejského poloostrova přes Alpy a Balkán až po oblast Černého moře. Jeho populace jsou však často značně fragmentované. V České republice se vyskytuje zejména v Karpatské oblasti – od Bílých Karpaty po Beskydy. V Čechách je extrémně vzácný, nacházejí se zde pouze jednotlivé lokality. V Červeném seznamu cévnatých rostlin České republiky je uveden jako ohrožený a v kategorii silně ohrožených druhů je chráněn zákonem. Vstavač bledý je ohrožen úbytkem přirozených stanovišť, především vlivem nevhodného lesnického hospodaření – vadí mu holosečná těžba a změny v druhové skladbě lesa. Ohrožuje jej i přirozená sukcese, v jejímž důsledku mizí z příliš zapojených, tmavých porostů dřevin.

Na západě Čech byl výskyt vstavače bledého doposud znám jen ze dvou oblastí. První se nachází u Konstantinových Lázní. V okolí zříceniny hradu Krasíkov každoročně rozkvétá několik stovek rostlin a na asi jen kilometr vzdáleném místě, u stavení pod vrchem s kaplí Smrtných úzkostí Kristových, je udáván výskyt několika jedinců. Druhá oblast se nachází v Karlovarském kraji na památném vrchu Vladař. Vstavač bledý se zde vyskytuje jak na patě, tak i na vrcholu kopce. Jeho početnost není nijak velká, úhrnem dosahuje několika desítek rostlin. Jednu kvetoucí rostlinu našla 15. května 2021 Eva Požárová také nedaleko osady Žďárek u Chyše, přibližně 5,5 km severovýchodně od Vladaře. Pro úplnost je nutné dodat, že na Jezerském vrchu u Chyše byl v období kolem roku 2010 zaznamenán výskyt několika jedinců vstavače *Orchis × loreziana*, křížence mezi vstavačem bledým a vstavačem mužským (*Orchis mascula*).

Když jsem vstavač bledý 1. května v místě bývalého Žďáru objevil, vyfotil jsem

si jen nejnápadnější z asi pěti kvetoucích rostlin, kterých jsem si všiml. Při podrobnější kontrole, kterou jsme provedli spolu Kristýnou Matějí dne 7. května, jsme vstavačů našli 17. Všechny rostliny se vyskytovaly na poměrně malé ploše mezi ruinami dvou stavení. Jinde se nám je nalézt nepodařilo, nicméně niva Ždárského potoka i samotný bývalý Žďár jsou rozsáhlé a míst pro objevování zde zbývá víc než dost.

Výskyt vstavače bledého v Doupovských horách je překvapením. Pokud je nám známo, nikdy dříve odtud uváděn nebyl. To nejzajímavější na tomto náhodami řízeném příběhu však není samotný nález vzácné orchideje. Mnohem zajímavější je ukázka neuvěřitelné flexibility a regenerační schopnosti přírody, která nám zas a znovu ukazuje, že proces urbanizace krajiny není jednosměrný a že i na místech bývalých

lidských sídel se dokážou obnovit cenné přírodní ekosystémy. Včetně výskytu druhů, které považujeme citlivé a náročné na prostředí.

Poděkování:

Za ověření prvotní determinace vstavače děkuji Přemku Tájkovi a Jiřímu Brabcovi, za konzultace k výskytu druhu v severozápadních Čechách pak Jaroslavu Frouzovi, Jaroslavu Michálkovi a Přemku Tájkovi. Za pomoc s fotopastmi i sčítání rostlin děkuji Kristýně. ■

Použitá literatura:

- AOPK ČR (2025): Nálezová databáze AOPK ČR. [on-line databáze; portal.nature.cz]. 2025-06-11
Bernau B. (1896): Čechy. Díl X. – Krušné hory a Poohří. – J. Otto, Praha, 361 pp.
Binterová Z. (2005): Zaniklé obce Doupovska od A do Ž. – Oblastní muzeum Chomutov, 95 pp.

Pohled na lokalitu vstavače bledého z cesty. Foto Jan Matějů.

